

de balde continua emprant-se per a 'en va' en portuguès.

Aquesta duplictat de significats no pot sorprendre, car es retroba en bastantes llengües. En alemany *umsonst* té també tots dos significats, per més que en l'ús més comú significui sobretot 'gratis', disposant la llengua ja de *vergebens* per a l'altre, però així i tot fins en la llengua literària trobem *umsonst* 'en va' no pas rarament (cf. O. Behaghel, *Deutsche Syntax* II, 54). *Δωρεάν* en grec i *gratis* en llatí signifiquen normalment 'de franc', i aquest és llur significat etimològic (*grātis* pròpiament ablatiu de *gratia*, o sigui 'donant les gràcies i prou', *δωρεά* 'dóna', però a la baixa època es troben emprats tot dos amb el sentit de 'en va'. El ll. *frustra* és 'en va' però vulgarment pren algun cop el sentit de 'gratis': *frustra me ductare non potes* en Plaute 'no pots llogar-me sense pagar'. El sentit etimològic, de l'ar. *bâtîl* 'inútil', dóna a entendre que en el nostre mot hi hagué un trasllat de sentit en termes paral·lels a aquest, per una mena d'especialització insinuant, atenuadora, quasi eufèmica, com evitant de reconèixer de paraula que un és capaç de sotmetre's a un servatge crematístic.

En el parlar de Barcelona i en altres comarques centrals, l'ús de *debadés* es va afeblir en els segles baixos, però la gent de la Renaix. demostraren amb prompte zel que no volien renunciar-hi: «Dels de Pallars me parla, bon penident. / —Esperen, noble comte, vostre poder: / Ricolf tots los governa celadament. / —No m'esperen de bades: allà 'niré», MilàF (ProsB, v. 364). S'havia produït, però, en el llenguatge parlat una suma o combinació de les dues formes concurrents, de la qual resultava *endebadés* (AlcM ex. del S. XVI), i aquesta és realment la forma que ha restat més viva en el cat. central (si bé més literària que popular); és la que portava de la seva tradició vigatana Verdaguier: «per ella, no *endebadés*, al Déu potent de l'ona / demana la fitora y a Júpiter lo llamp: / puix si la mar lligares ab lleys, oh Barcelona / ---», *Ail.* (1670a) així en l'original de 1877 i ja en l'escallabor de 1867, i no fou més que Balari el qui li ho féu canviar, endut pels seus prurits rancis o etimològics, com ho notem en l'ed. definitiva de 1878. Manuel Reventós, en traduir *Love's Labour Lost* de Shakespeare, encara el manté en el títol *Treballs d'Amor endebadés* en la seva bona aportació a la traducció de 1908 (grup JCarner-MMontoliu), que nodria els nostres gustos adolescents.

La -s de *debadés* no és un afegit sorprenent, -s adverbial, ni fou constant des de l'origen: «T'esperance no és de bade, / que bé n'auràs sò qui te n'agrade» en un llibre de geomància popular d'un ms. de la Seu de Barcelona, c. 1300 (CaCandi, *MiscHiCat.* I, 173); «sense dupte és més fort y més duradora la charitat --- per què, no *debadà* dia lo Apòstol gl. Sant Pau: ceçarà lo cel lo do de les llengües, les profecies; marcarà la sciència ---» en una doctrina edificant de 1553 que exhumà a Eivissa I. Macabich (*StaMa. la M., Cròn.*, 29).

Doncs, no es tracta pas d'una forma netament oc-

citana, i no em feia por de proposar restituir-la (en rima amb *donada* i *convidada*) en lloc de *debadés*, en la restauració del poema eiximenià que vaig fer en el meu treball citat. Realment en *bada* 'sense motiu' ja figura, rimant amb *covidada*, etc., en Cerverí (88/12.38 i 18/91.53) i així resta avui a l'Alguer. És clar que en llengua d'oc es presenta en proporció més gran: «avetz facha mainta canson en *bada*» (rimant amb *agrada, lonhada*) en Albert de Malaspina tençnant amb Raimbaud de Vaqueiras, *vostre pensamén non er en bada*» en la *Vida de Guillem de Cabestany*, i així mateix en el *Jaufré*: «ma ira m'es espassada. / —Assatz vos trebalatz en *bada* --- / dis Jaufré» (v. 4712). Avui ha restat el *debado* de terminació femenina en la llengua de Mistral (*Mireio* XI, 59.4).

L'etimologia àrabiga d'aquest adverbi romànic és majorment segura en tant que la locució adverbial *fi l bātîl* 'en va' es troba ja en l'àrab d'Espanya, com va observar Steiger (*Contr.*, 106, 151), tant o més freqüent que *bi l bātîl* que també es troba amb aquest valor en àrab, segons mostrà Schuchardt: un i altre eren els equivalents literals dels romànics en *balde* (en *bades*) i *de balde* (*debadés*). Però en el que més interessa ací, ¿podem estar segurs de l'etimologia del mot català i occità? Es pot al·legar que en l'aspecte fonètic és una mica menys evident que per al castellà; car es podrà un sorprendre que no hi hagi rastre de la -l.

Observem de tota manera que la -l del cast. *en (de) balde* i del port. *de balde* no sembla pas ser la prolongació de la -l àrabiga, sinó resultat de l'evolució de la *ʃ* àrabiga en *l*, evolució de la qual sovintegen els exs. (*albayalde, alcalde, arrabalde*, etc.); si de *bātîl* no va restar en castellà res més que el tronc escuat *bati* > *ba(l)de* l'evolució en català cap a *bade(s)* no resta remota; i pensem que la terminació àtona -il, se sortia tant dels hàbits romànics que és concebible que hom la descartés com una penjairella sobrerera (*Benigànim* > -àni, *Benicàssim* > -cassi). De tota manera pot semblar menys evident el resultat català, i més havent-hi la terminació femenina en -a en llengua d'oc tan palesa.

Per això no deixa de semblar-nos torbadora la constatació que hi ha mots estupendament semblants en llengües europees de nissaga indoeuropea. I en primer lloc en cèltic: irl. mj. o ant. *in-madae* «sine causa», *madae* 'en va' («vergeblich»), *madach* «ll. *cassa*», *madagim* «frustror», parents dels sinònims gr. *μάτην* 'en va', *μάταιος* 'va, nul' (Stokes-B., 206): caldria, és clar, de tota manera, apel·lar al concurs d'una influència (o transmissió) ibero-basca que donés compte del canvi de m- en b-, o bé admetre la possibilitat que el mot àrab s'encreués amb un ètmon pre-romà cosa que ja fóra debilitar la posició incrèdula de cara a l'etimologia àrabiga. A desgrat de tot la semblança del mot cèltic és tal que fa impressió, i fins, a primer cop d'ull, forta impressió.

D'altra banda, farem bé de veure si no s'hauria de reforçar encara la sospita d'un origen indoeuropeu amb un mot bàltic: pruss. ant. *enbandan* en el dialecte del Catecisme III i *enbaendan* en el del catecisme II